

Könyvek a „tudásfordítás” folyamatában: idéztelemzés és szerzői felmérés

A tudásmenedzsment és szellemi tőke (knowledge management, intellectual capital, KM/IC) tárgykörrel foglalkozó kutatókat gyakran éri az a vád, hogy eredményeik nem alkalmazhatók a gyakorlatban. A cikk ezeket a vádakat cáfolja szakkönyveken végzett, átfogó empirikus elemzéssel és megvilágítja a könyvek sajátos szerepét az elméleti tudás közvetítésében a gyakorlati élet szereplői felé.

Bevezető

A KM/IC a menedzsment fiatal, dinamikusan fejlődő tudományos elágazása. Önállósodott szakterület, elismerik az üzleti tudományok körében, megjelenik az egyetemi szakokon, saját rangos folyóiratai vannak. Jövője viszont attól is függ, hogy a tudományos kutatások eredményeit mennyire sikerül meghonosítani a szervezetek mindennapi gyakorlatában.

A kutatók és a gyakorló szakemberek mást tartanak fontosnak: a kutatók elméleti és általánosabb mércéket tartanak szem előtt; saját közösségük előtt szeretnének szert tenni elismertségre. Praktizáló társaik ezzel szemben mérhető produktív és hatékonysági eredményeket kérnek számon; a szervezeti problémákra keresnek jó megoldásokat a tudományos eredmények felhasználásával. Az alkalmazhatóság azonban kérdéses, az elméletben kidolgozott módszerek ugyanis nem váltak a szellemi tőke értékelésének, mérésének, kimutatásának általános eljárásává, az immateriális javak felmérésének eszközévé. Az új kutatási ágazatot kezdetben mind az elméleti, mind a gyakorló szakemberek képviselték, az ipari szereplők azonban fokozatosan visszavonultak. 1994-ben például a nem tudományos munkatársak a szakfolyóiratok lektorált publikációinak 30%-át jelentették, 2009-ben ez a hozzájárulás 10%-ra csökkent.

KM/IC kutatók új tudást termelnek, ezeket lektorált cikkekben és konferenciaközleményekben öntik formába. A közlemények két csatornán juthatnak el az érdeklődőkhöz. A direkt tudásközvetítés tudományos cikkek olvasásával, önképzéssel valósul meg. A gyakorló szakemberek legtöbbje azonban nem követi a szakirodalmat, másra irányul a figyelmük, elavultnak és nehezen alkalmazhatónak tartják a tudományos írásokat. A korszerű tudás fordítóméchanizmusokon keresztül, indirekt tudástranszferrel jut el a gyakorló szakemberekhez, akik az eredendően a lektorált cikkekben közölt eredményekkel rendszerint összefoglalt, konkretizált, könnyen befogadható formában ismerkednek meg [1]. A tudásátadás történhet könyvekbe foglaltan, csoportmunkában, workshopon, szakmai magazinokon, online és egyéb forrásokon keresztül is.

A kutatási modell

A tudományos kutatás gyakorlati megfelelősége fontos kritérium, ugyanakkor az elmélet kimunkálása általában nem a gyakorlati élet helyszínein, hanem egyetemeken és különféle speciális intézetekben történik.

Az üzleti szakemberek képzése három pilléren nyugszik, ezek a kutatók, a gyakorló szakemberek és a politikai szereplők. Az egyes csoportokat más-más motiválja, igényeikben és a céljaikban nincs összhang: a kutatóknak saját társaik és intézményeik körében kell elismerést szerezniük; a praktizálók az alkalmazható tudásban, a gyors és hatékony döntéshozásban érdekeltek; a politikusok a makroszintű értékelésekhez és a társadalmi változások eléréséhez keresnek módszert és eszközt. További nehézség, hogy az üzleti tudományos kutatás a reáltudományok modelljét tette magáévá, elfogadta a tudományos felfedezés régi paradigmáját, amelynek végső célja a tiszta tudás.

A kutatási célok ennek rendelődnek alá és ehhez igazodik az akadémiai közösség is.

Az üzleti ágazatok alapvetően fontos kérdése az alkalmazható tudás. Különböző irányzatok és javaslatok születtek arra vonatkozóan, hogy hogyan lehet az elméleti kutatást a gyakorlat számára is relevánssá tenni. A kutatók rendszeresen olvassák az új eredményeket közlő folyóiratcikkeket, a gyakorlati szakembereknek viszont nem ilyen jellegű ismeretközlésre van szükségük. A folyóiratcikkek befogadhatatlanok a számukra, nehézkesnek tartják a cikkek nyelvezetét, a részletes kifejtést, a bonyolult hivatkozási apparátust, a szűk és mély tárgyalásmódot. Kevés praktikus is alkalmazható javaslatot merítenek belőlük. Az elfoglalt, gyakorló szakembereknek a tudományos folyóiratcikkek olvasásával lehetetlen követniük a kutatási ágazat fejleményeit.

A szakkönyvek és a tankönyvek áthidalják ezeket a nehézségeket: a „nem tudós” olvasók, valamint a leendő gyakorlati munkavállalók is jól alkalmazható ismeretekre tehetnek szert ezekből a dokumentumokból, amelyek olvasásához nem feltétlenül szükséges a téma elmélyült tudományos ismerete. A könyvekbe szervesen beépülnek a tudományos folyóiratcikkek megállapításai, ezzel mintegy „lefordítják” a tudást a tanulni vágyóknak és az ismereteiket korszerűsíteni kívánó praktizálóknak.

A könyvek potenciális hatását negatívan befolyásolja a nehezebb hozzáférés, az árak növekedése és a digitális média új formáinak elterjedése. Az olvasók ritkábban olvasnak hosszabb könyveket, előnyt adnak a rövidebb és azonnal beszerezhető tartalomnak, mint amilyenek a folyóiratcikkek. Az e-könyvek bővülő kínálata viszont visszafordíthatja ezt a trendet. *Adler és Harzing* [2] kimutatja, hogy a könyvek tulajdonképpen nagyobb hatást fejtenek ki, mint a rangos folyóiratok, ugyanis a könyvekre érkezik a hivatkozásoknak több mint 40%-a, az olvasók között pedig vegyesen vannak tudományos kutatók, gyakorló szakemberek, diákok és a téma iránt érdeklődők, míg a folyóiratcikkeket csak az egyetemi és tudományos körökben olvassák. A jelenség nem tekinthető általánosnak: a jogi szakkönyveket például ritkán veszik kézbe azok, akik a területen képzetlenek, a leendő professzionisták számára pedig a könyvekben rögzített tudást jellemzően az egyetemi oktatók közvetítik.

A könyvekbe kerülő tartalom két nagy csoportra bontható: (1) az idézhető és (2) a nem idézhető tartalomra. A szerzők az idézhető források két

alosztályát különböztetik meg: a tudományos és a nem tudományos forrásokat. A tudományos források közé sorolják a következőket: lektorált folyóiratcikkek, könyvrészletek, konferenciaközlmények, könyvek, gyűjteményes (szerkesztett) kötetek és disszertációk. Nem tudományosak: a gyakorlatias kiadványok, az online források, ipari és egyéb jelentések, újságok, szabályozások, törvények, műhelytanulmányok és szabványok. Nem idézhető forrásnak tekinthető a szerző szakértelme (kutatói, illetve munkatapasztalata) vagy más egyéb szaktudás (tudományos és gyakorlati).

A szerzőtől függ, hogy milyen információforrásokat használ fel a mű tartalmának megformálásához. Ez több tényezőtől függ: a személyes érdeklődéstől, a tudományos vagy gyakorlatias attitűdtől és céloktól. Az elméleti beállítottságú írók célközönsége a tudományos érdeklődésű olvasó (kutató, diák), nagyobb mértékben alapoznak lektorált tudományos kiadványokra, s a szakterület elméleti eredményeihez kívánnak hozzájárulni. Ha a szerző a valóságban is praktizál és a gyakorlat számára írja könyvét, akkor őt a vezetési tanácsadói szerep érdekli, a mindennapokban megnyilvánuló vezetési kultúra fellendítése motiválja az írásban, ezért többnyire nem lektorált információforrásokat fog használni és saját tapasztalataira alapozva szövi gondolatmenetét.

A könyvek tudástartalma mind az idézhető, mind a nem idézhető forrásokból alakul ki. A tudásátviteli folyamat olyan mértékben követhető, amilyen mértékben az adott könyvben a különböző információforrásokra hivatkoznak, ezt a mű hivatkozásainak kategóriái alapján lehet vizsgálni. A nem idézhető források használatát a szerzők közvetlen megkérdezésével lehet csak felmérni.

A vizsgálat módszere

A vizsgálathoz két forrásból nyertek empirikus adatokat. Az idézhető műveket 40 szerzői és 9 szerkesztett kötet hivatkozásain keresztül elemezték, míg a nem idézhető források használatának felmérését, a kiválasztott könyvek alapján azonosított 67 egyedi szerzőnek kiküldött kérdőívvel végezték el.

Az adatgyűjtés kétlépcsős volt. Az első fázisban a szerzői könyvek és a szerkesztett kiadványok idézeteit vizsgálták meg. A hivatkozott műveket dokumentumtípus szerint kategorizálták (pl. lektorált

cikk, könyv, könyvrészlet, szakmai magazin, web-oldal stb.)

A nem idézhető források feltérképezéséhez négy szempontot használtak:

1. a szerző tudományos vagy gyakorlati orientációja (önjellemezés alapján),
2. a szerző motivációja a könyvíráshoz,
3. a célzott közönség,
4. milyen mértékben használtak nem idézhető forrásokat, amelyek nem azonosíthatók az idézetekkel (személyes kutatás, személyes munkatapasztalat, eszme- és tapasztalatcsere kutatókkal, gyakorló szakemberekkel).

A fő megállapítások

A tanulmány sikeresen bizonyította azt, hogy a KM/IC könyvek valóban a tudásátviteli mechanizmus részét képezik. A szerzők a fő megállapításokat kilenc pontban foglalták össze, ezek közül a jelentősebbek:

- A KM/IC könyvek lektorált forrásokat (folyóiratcikkek, könyvrészletek, konferenciakiadványok) használnak fel a törzsanyagban.

Ezzel egyben cáfolják azt a korábbi feltevést, hogy a KM/IC tudományos kutatásnak elenyésző hatása van a gyakorlatra. A szerzői kötetek lektorált forrásainak aránya 20,4%, a szerkesztett kiadványoké 37,9%. Valamennyit használják a jövő menedzseinek oktatásában és a gyakorló szakemberek is olvassák őket.

- A KM/IC tematikájú gyűjteményes kötetekben kétszer annyi lektorált folyóiratra történik hivatkozás, mint a szerzői kötetekben.
- A KM/IC szakkönyvek hivatkozásainak többsége könyvre történik.
- Gyakran hivatkoznak nem tudományos publikációkra is.

A vizsgált könyvekben 20%-os arányban hivatkoztak gyakorlati, ipari és piaci magazinokra. Az elméletorientált művekben elsősorban a szemléletes példákat és az eseteírásokat használják fel.

- A könyvekre történt hivatkozások minden más hivatkozási típust helyettesítenek.

A könyvidézetek negatívan korrelálnak más források használatával. Minél több szerzői kötetet idéznek, annyival kevesebb más forrást használnak. Továbbgondolva az eredményeket, a szerzők megállapítják: a könyvek melységükben tárgyalják a témakört, ez lehetőséget ad arra is, hogy a fel-

használt forrásokat részletesebben feltüntessék, legyenek azok tudományos hivatkozások vagy szóbeli értesülések, személyes megfigyelések stb. Érdekesség még, hogy a konferenciaközlményekre való hivatkozás pozitív korrelációban áll az általános internetforrásokkal, valószínű azért, mert mindkét típus a keresőmotorok segítségével érhető el.

- A könyvek legfőbb nem idézhető forrása a személyes megfigyelés.

Összefoglalás

A tudományos eredmények két csatornán át juthatnak a gyakorlati világba: direkt módon (önképzéssel, a tudományos szakirodalom közvetlen tanulmányozásával) és indirekt úton (a tudományos fórumokon közreadott eredmények könnyebben befogadható formában való terjesztésével). A tanulmány bemutatta a könyvek szerepét ezeknek a csatornáknak a működésében és azt a folyamatot vizsgálta, ahogyan a tudományos tudást a szakemberek egy köztes médium segítségével átadják. Az eredmények ismeretében téves volna arra törekedni, hogy a folyóiratcikkek látszólagos presztízs növekedésének lázában a kutatók megváltoztassák eddigi publikálási szokásaikat. Ehelyett, az infrastruktúrát kell inkább olyan irányban fejleszteni, hogy a tudás könnyebben eljuthasson és alkalmazható legyen a gyakorlati szakemberek számára. A kérdés nem az, hogy a tudományos kutatás megfelelő-e, hanem az, hogy el tud-e jutni a praktizáló szakemberekhez. Ez egyben a tudományos kiadók számára is irányjelző lehet: a gyakorlatias összefoglalók megjelentetése szélesebb felvevőpiacot jelenthet a számukra.

A további vizsgálatok kiterjedhetnek a tanácsadás, a workshopok, a szakmai találkozók, az indirekt interakciók vagy a szakmai társaságok szerepére is. Figyelmet kívül hagyták az idézetelemzés problémáit [3], torzító lehet a negatív és önhivatkozások beszámítása az összes hivatkozásszámba. Nem minden hivatkozás egyforma értékű: egyes források lényeges hatást gyakorolnak a könyv tartalmára, mások viszont csak az általános megállapítások felemlegetésére szolgálnak. A nehézségek ellenére a hivatkozáselemzés nagy népszerűségnek örvend, a jövőben ezeknek a problémáknak a kezelésében is történhet előrelépés.

A tanulmány közelebbről próbál választ adni arra a kérdésre, hogy mi a könyvek szerepe a kutatóktól a gyakorló szakemberek felé történő tudásátadási

és -fordítási folyamatban. Megállapítja, hogy a korábban hangoztatott nézetek, miszerint a KM/IC területen végzett tudományos kutatások nem hasznosíthatók a gyakorlatban, nem állják meg a helyüket. A tudásátadás egyik módja bizonyíthatóan a könyveken keresztüli, indirekt ismeretközvetítés.

Hivatkozások

- [1] SERENKO, A. – BONTIS, N. – HULL, E.: Practical relevance of knowledge management and intellectual capital scholarly research: books as knowledge translation agents. = Knowledge and Process Management, 18. köt. 1. sz. 2011. p. 1–9.

- [2] ADLER, N. – HARZING, A.-W.: When knowledge wins: transcending the sense and nonsense of academic rankings. = Academy of Management Learning and Education, 8. köt. 1. sz. 2009. p. 72–95.
- [3] SERENKO, A. – DOHAN, M.: Comparing the expert survey and citation impact journal ranking methods: example from the field of artificial intelligence. = Journal of Informetrics, 5. köt. 4. sz. 2011. p. 629–648.

/SERENKO, Alexander – BONTIS, Nick – MOSHONKY, Madara: Books as a knowledge translation mechanism: citation analysis and author survey. = Journal of Knowledge Management, 16. köt. 3. sz. 2009. p. 495–511./

(Dudás Anikó)

E számunk megjelenését önkéntes munkájával segítette:

*Berke Barnabásné
Boda István
Dani Erzsébet
Dudás Anikó
Fonyó Istvánné
Hegyközi Ilona
Kerekes Pál
Koósné Török Erzsébet
Preusser Katalin
Sipos Anna Magdolna
Ungváry Rudolf*

